

7. Українська література для дітей : хрестоматія / [упорядкув. О. О. Гарачковської]. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 800 с.

8. Українське дошкілля: Збірка для читання і розповідання дітям старшого дошкільного і молодшого шкільного віку / Упор. Н. і О. Зінкевичі; Передм. А. Погрібного. 8-ме вид. Київ: Смолоскип, 2011. 558 с.

9. Baran U. The development of children's literature in Ukraine in the XX-XXI centuries. *Studia Polsko-Ukraińskie*. Volume 8, pages 179-193 (2021).

10. Vardanian M. Reading the Chernobyl Catastrophe Within Ecofiction. Children's Literature in Education. *Children's Literature in Education*. Volume 53, pages 1-17 (2022).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-18>

MADNESS AND EXPERIENCE OF WAR AS KEY TOPICS IN TOSHIO SHIMAO'S PROSE

БОЖЕВІЛЛЯ ТА ДОСВІД ВІЙНИ ЯК ПРОВІДНІ ТЕМИ У ПРОЗІ ШІМАО ТОШІО

Kuzmenko Yu. S.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department
of the Far East and the South-East Asia
Languages and Literatures,
Taras Shevchenko
National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Кузьменко Ю. С.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мов і літератур
Далекого Сходу
та Південно-Східної Азії,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Один із провідних письменників-модерністів Японії та яскравих представників другого повоєнного покоління, лауреат низки літературних премій, Шімао Тошіо віддавав перевагу творчим експериментам, урізноманітнюючи традиційний его-белетристичний жанр *ватакуші-шьоесецу* (私小説) сюрреалістичними художніми прийомами – увагою до снів, марень і підсвідомих процесів, ірраціонального сприйняття дійсності [1, с. 346-347].

Тошіо був старшим сином у багатодітній родині, що тривалий час мешкала в Йокогамі. Після Великого землетрусу в Канто 1 вересня 1923 р., який забрав життя сотень тисяч людей, його родина переїхала в Кобе, а хлопця перевели у середню школу в префектурі Хього. З дитинства майбутній прозаїк цікавився літературою, а також брав активну участь у шкільних літературних гуртках і журналах. Перші письменницькі спроби та участь у незалежних літературних журналах *доджінші* (同人誌) Шімао намагався поєднувати з навчанням – спочатку в Торговій школі Кобе, а потім у Торговому училищі Нагасакі. Батько юнака хотів, щоб син працював у комерційній сфері, але той не полишав свого літературного захоплення. Перший повний твір Шімао під назвою «XIV століття» (十四世紀 – «Джю йон сейкі»), який не вдалося надрукувати через заборону цензури, датується 1937 р.

Після закінчення училища влітку 1939 р. Шімао відвідав острів Лузон на Філіппінах і Тайвань як учасник проєкту, організованого за підтримки газети «Майнічі Шімбун». Того ж року він приєднався до одного з незалежних журналів Фукуоки, з яким на той час співпрацював ще один представник другого повоєнного покоління Агава Хіроюкі. Водночас письменник-новачок продовжував наполегливо навчатись, вступивши у 1940 р. до Університету Кюсю на факультет права і літератури, який закінчив достроково у 1943 р. Для молодого Шімао це був час корисних знайомств із такими ж, як і він, початківцями – представником покоління «третьох нових» Шьоно Джюндзо (1921-2009), поетом Іто Шідзуо (1906-1953), прозаїком і драматургом Юкіо Мішімою [2, с. 23].

Пройшовши підготовку в Воєнно-морській офіцерській школі, Шімао був відряджений на острова Амамі як командир загону торпедних катерів «токкотай» (яп. 特攻隊), тобто смертників. Приблизно півтора року він та його підлеглі чекали на смертельний наказ, який так і не отримали, залишившись живими. Саме цей досвід висвітлено в автобіографічному оповіданні «Відправлення зрештою не буде» (出発は遂に訪れず – «Шюппацу ва цуй ні отодзуредзу», 1964), в якому прозаїк детально описав психічний і фізичний стан головного героя, підкреслюючи неоднозначність його відчуттів в очікуванні смерті: тіло радіє затримуваному фіналу, душу ж не полишають думки про фатальну місію. У творі відсутній мілітаристський пафос чи возвеличення саможертвості японських солдат, оскільки головним завданням автора було передати психологічну напругу людини, на яку чекає неминуча смерть.

Після війни письменник деякий час жив на островах Амамі, де викладав в початковій школі, а потім переїхав до Кобе, в якому влаштувався працювати в Університеті іноземних мов. Якийсь час довелося йому пожити і в Токіо, де Шімао разом із критиком, поетом і філософом Йошімото Такаакі (1924-2012) та іншими літераторами створив і керував журналом «Сучасна критика» (現代評論 – *Гендай хьо:рон*). Однак через погіршення психічного стану дружини Міхо (1919-2007), яка так і не змогла пережити зраду коханого чоловіка, Шімао був змушений назавжди залишити столицю та переїхати до Амамі. Там він продовжував поєднувати письменницьку діяльність із педагогічною, сприяючи відновленню освітньої системи на острові, та доклав зусиль до створення місцевої бібліотеки.

У 1956 р. під впливом дружини та її родичів прозаїк прийняв католицизм. У 1981 р. його обрали членом Японської художньої академії, що нарешті поклато край фінансовій нестабільності, з якою тривалий час була вимушена миритися його родина. Завдяки своїй літературній діяльності завзятий мандрівник Шімао встиг відвідати низку країн світу – США, Пуерто-Рико, Гаваї, Індію, Європу тощо. Помер письменник у 69-річному віці від крововиливу в мозок. Після його смерті Міхо, постать якої послужила прототипом для низки творів Тошіо, опублікувала щоденник чоловіка під назвою «Щоденник «Шипи смерті» (死の刺の日記 – *«Ші но тоге но ніккі»*) та інші цінні матеріали про його життя і творчість.

Двома наскрізними темами у творчості Шімао Тошіо були війна та божевілья. Над темою війни він плідно працював, намагаючись осмислити пережитий досвід. Наприклад, у «Розповіді про життя на самотньому острові» (出孤島記 – *«Шюцукото:кі»*, 1949) майстерно відтворено відчай молодого командира загону смертників і 180 його підлеглих, які продовжують перебувати на ізольованому острові в очікуванні на наказ командування виступити проти ворога. Цей напружений період чоловіки проводять у роздумах про сенс життя та смерті, намагаючись прийняти свою невідворотну долю. Тривале очікування та переживання позначаються на їх здатності раціонально та логічно мислити, а тому солдатам починає здаватися, що вони опинилися неначе уві сні наяву. Наприклад, головний герой відзначає свої викривлене сприйняття часу: «Протягом тих днів я не був певен у власному відчутті часу. Мене цікавило, куди саме рухається час – вперед чи назад. А, можливо, він просто зупинився. Щодня я все молодшав і молодшав» [3, с. 4]. Увага до підсвідомих образів і процесів, змінених станів свідомості, викривленого сприйняття дійсності, прагнення

осягнути нескінчене та вічне, апелювання до сну і марень як щирих механізмів прояву духу споріднюють Шімао Тошіо із західними сюрреалістами [1, с. 347].

Темі божевілля, яким страждала дружина прозаїка – письменниці Міхо Шімао, присвячено одну з головних його праць – серію автобіографічних оповідань «Шипи смерті», які він писав понад десятиліття з 1960 по 1977 рр. У цих творах, яким критики дали назву «*бьосаймоно*» (病妻物 – оповідання про хвору дружину), відтворено болісні переживання Міхо з приводу зради чоловіка, її підозри та цькування. Залежно від змісту та часу написання японська дослідниця Токумото Хіроко пропонує класифікувати «*бьосаймоно*» на лікарняні (病院記 – «*бьо:ін-кі*») та інші твори з циклу «Шипів» [3, с. 83]. Лікарняні оповідання були написані Шімао під час перебування в психіатричній лікарні, куди він погодився лягти разом із дружиною після її нервового зриву. Ці, практично щоденникові, записи були створені в надії справити терапевтичний ефект на хвору жінку. Оповідання ж «Шипи смерті», присвячене тій же події, було написане через п'ять років після інциденту, коли Тошіо та Міхо повернулися до повноцінного (як психічно, так і фізично) життя. Продовжуючи тему складних подружніх стосунків, у цьому творі автор наводить роздуми про самогубство, яке ввижалося єдиним виходом із складної ситуації. Однак чоловік знаходить у собі сили продовжувати жити та рятувати хвору дружину, яка постійно намагається то втекти від нього, то вбити себе. Продовжуючи болісну боротьбу одне з одним, чоловік і жінка усвідомлюють, що не можуть жити інакше.

Таким чином, особистий життєвий досвід, а саме участь у війні та подружня драма, став джерелом натхнення для Шімао Тошіо, який зумів майстерно передати кризові стани душі як у воєнний, так і мирний час.

Література:

1. Бондаренко І., Кузьменко Ю. Японська література ХХ століття. Підручник. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021.
2. Gabriel P. The Alphabet of Trauma: Shimaio Toshio and the Narrative of Dreams. *The Journal of the Association of Teachers of Japanese*. Pittsburg: American Association of Teachers of Japanese, 1996. Vol. 30, No. 2. Pp. 23-54.
3. 島尾敏雄. 出孤島記. 島尾敏夫作品集. 東京: 昭文社, 1977.
4. Tokumoto H. The God That Failed: The Literary Trajectory of Shimaio Toshio: thesis. The University of British Columbia, 1991.